

Er is maar één Manhattan

Uit publikaties was duidelijk dat Duitse geleerden aan het Kaiser Wilhelm Instituut in de buurt van Berlijn het principe van de atoomsplitsing door hadden. De atoombom was nog een kwestie van slimme techniek en voldoende uranium. Hierdoor gealarmeerd schreef Einstein een bezorgde brief aan president Roosevelt om hem te wijzen op het gevaar van een atoombom in handen van de nazi's. Dit leidde tot het Manhattan-project waarin door fysici en technici de eerste atoombom werd gebouwd en tot ontploffing gebracht op 16 juli 1945, in een plaats die toen al 'Jornada del Muerto' (dag van de dood) heette. De bom is een vloek voor de mensheid maar de mogelijkheid dat Hitler hem eerst zou hebben gehad is nog veel erger. Bijzonder blijft het Manhattan-project omdat het specialisten van diverse pluimage op één lijn wist te houden tot het gestelde doel was bereikt. Misschien is het vergelijkbaar met het project om een man op de maan te zetten en hem er weer af te halen. Kan zo iets nu nog?

Opvallend aan het Manhattan- en het NASA-project is dat ze ontstaan als het land in nood is (nazi's en Spetnik) en dat ze betrekking hebben op technische (bèta) problemen. Blijkbaar groeit interdisciplinaire samenwerking niet spontaan. Zeker niet tussen alpha-wetenschappers. Die zullen wel spontaan op elkaar kaffen maar niet zonder externe dwang in elkaars armen vallen. Terwijl er maatschappelijke problemen liggen die veel belangrijker zijn dan een man op de maan zetten. Ik noem er een paar: de ondergang van de welvaartstaat, de milieuvervuiling en de hongersnood in de wereld. Onderwerpen waarin doelgericht samenwerkende wetenschappers een oplossing naderbij kunnen brengen. Waarom lukt het niet een gevarieerd assortiment geleerden voor een voldoende lange tijd op de heide samen te brengen, voorzien van alle gemakken en van een kachelkje met een lange pijp voor de witte rook?

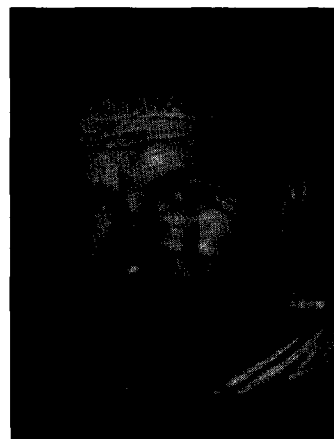
Neem het probleem van de vergrijzing dat de samenleving in het begin van de volgende eeuw zal beheersen. Dat heeft medische, gerontologische, politieke, ethische, economische en andere kanten. Dat wordt nu in al die wetenschappen afzonderlijk bestudeerd en beleidsmakers moeten maar uitzoeken hoe ze al die resultaten integreren. In een andere, interdisciplinaire aanpak zouden die wetenschappers vooraf de onderzoeksvragen integreren zodat ze achteraf de beleidsmakers een consistent plan kunnen aanbieden. De interdisciplinaire aanpak is zo voor de hand liggend, zo logisch en zo efficiënt dat men een populariteit grenzend aan de parlementaire enquête zou verwachten. Niets is minder waar: interdisciplinair is een vies woord onder wetenschappers. Waarom?

Eerst dacht ik dat sociologen, economen en medici niet eens met elkaar kunnen communiceren wegens het jargon. Maar eigenlijk is dat een flauw argument want je kan altijd vertalen. Misschien zijn de onderlinge verhoudingen niet coöperatief genoeg om

samen te werken? Om me maar tot mijn eigen vakgebied te beperken: economen nemen vaak een onbehoorlijke imperialistische houding aan, noemen zichzelf de koningin van de sociale wetenschappen en menen met hun triade van optimalisering, evenwicht en efficiëntie alle problemen van de wereld alleen aan te kunnen. Maar dat is een ballon waar je zo doorheen kan prikken. Een mogelijke reden is de organisatie van het onderzoek in Nederland waarbij 'einzeggere' institutioneel is ingebouwd. Onderzoeksgelden worden facultair verdeeld en binnen faculteiten over vakgroepen. Ieder knokt daarbij voor zijn eigen prinsdom. Ik weet dat de richting waarin het geld stroomt van het grootste belang is, maar niet genoeg. Er is meer dan brood alleen.

Maar misschien zie ik het fout? Specialisatie van onderzoek heeft ook voordelen. Economen zijn opgevoerd met het beeld van Adam Smith die in zijn *Wealth of Nations* de ver doorgedreven specialisatie in een naaldenfabriek gebruikt als belangrijke bron van welvaartstoename. Als iedereen zich specialiseert in die vaardigheden waarin hij of zij goed is en dan gaat ruilen, dan gaan we er flink op vooruit. Specialisatie is een groot goed. Ook binnen het wetenschappelijk onderzoek is de diepgravende kennis van de specialist vaak van meer waarde dan de grove omhaken van de generalist. In een marktsysteem echter wordt de mate van specialisatie in toom gehouden. Als er geen vraag is naar het produkt van het specialisme is het niet zinvol. In de wetenschap is er geen limiet. Wetenschappelijke specialisatie volgt blindelings zijn eigen logica. Die vrijheid verklaart waarom wetenschappers dat pad volgen, maar het marginale maatschappelijk nut van de laatste specialistische vondst is ondertussen wel uiterst klein.

De belangrijkste verklaring is echter een economische (hoe kan het ook anders). Het is een kwestie van kosten en baten. Bij grootschalig interdisciplinair onderzoek zijn de kosten voor de deelnemers groot. Men moet tijd en energie investeren in de communicatie met vreemde vogels, men moet zich inwerken in de terminologie die soms niet meer van deze aarde lijkt. Daarentegen zijn de baten van interdisciplinair onderzoek uiterst onzeker en zeer variabel. Monodisciplinair onderzoek heeft veel lagere kosten. Men kent de taal, de begrippen, de kunstgrepen. De baten zijn veel zekerder omdat het meestal gaat om het marginaal opschuiven van kennis die men al heeft. Die prikkels zijn fout want de private kosten-batenafweging spoort niet met de maatschappelijke. Daarom is het enige Manhattan dat we in Nederland hebben dat van Rotterdam aan de Maas.



J.J.M. Theeuwes